

Onderweg

Jochem Douma - Autobiografie

Boek

Onderweg – autobiografie

Auteur: Jochem Douma

<https://clcnederland.com/product/onderweg-jochem-douma-9789492433466>

Publicaties

- 1). Serie Ethische bezinning (15 delen)
- 2). Serie 'Gaan in het spoor van het Oude Testament' (11 delen)
- 3). Psalmcommentaar (4 delen)
- 4). Kerkgeschiedenis

In memoriam

- 1). Joost Smit – herinneringen bij het sterven van Jochem Douma

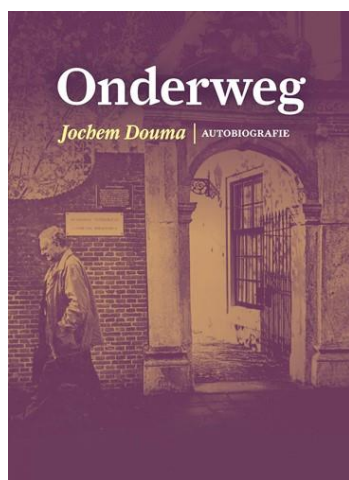
<https://www.onderwegonline.nl/17805-herinneringen-bij-het-sterven-van-jochem-douma-1931-2020>

- 2). Ad de Bruijne – Douma's opvolger als docent ethiek aan de TU in Kampen

<https://www.tukampen.nl/in-memoriam-prof-douma/>

- 3). Tjerk de Reus – Kerk en geloof bepalen het leven van Jochem Douma

<https://frieschdagblad.nl/geloven/Kerk-en-geloof-bepalen-het-leven-van-Jochem-Douma-26796151.html>

Jochem Douma (1931) studeerde in Kampen aan de Theologische Universiteit (Broederweg) en werd predikant in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) te Rijnsburg en Brunssum.

In 1966 promoveerde hij op de leer van de 'algemene genade' bij Kuiper, Schilder en Calvijn.

Van 1970 tot aan 1997 was Douma hoogleraar ethiek te Kampen (Broederweg).

Ook was hij hoogleraar medische ethiek aan de VU op de Lindeboomleerstoel en jarenlang voorzitter van de VBOK. Tweemaal werd hij ingeschakeld bij poliopreventie.

Na zijn emeritering legde hij zich toe op bestudering van het Oude Testament, wat onder meer resulteerde in zijn breed gewaardeerde Commentaar op de Psalmen.

Het werkzame leven van Douma valt voor een groot deel samen met de geschiedenis van de vrijgemaakte kerken. Kerkelijke ontwikkelingen en gebeurtenissen in de jaren '60 van de vorige en de jaren '10 van deze eeuw komen aan de orde.

Deze autobiografie toont Jochem Douma als theoloog, ethicus, maar vooral als mens.

Onderweg

Jochem Douma - Autobiografie

Inhoudsopgave van de autobiografie

1). Jeugdjaren	10). Colleges in Amsterdam aan de VU
2). Studie in Kampen	11). Persarbeid
3). Studie in Amsterdam	12). Werk in de VBOK
4). Predikant in Rijnsburg (1961 – 1968)	13). Tweemaal ingeschakeld voor poliopreventie
5). Dissertatie over de algemene genade	14). Contacten in het buitenland
6). Rijnsburg en de Open Brief	15). Activiteiten in het emeritaat
7). Predikant in Brunssum (1968 – 1970)	16). Van GKV naar GKN
8). Hoogleraar in Kampen (1970 – 1997)	17). Hoe onderweg?
9). Publicaties over Ethiek	

Publicaties

1). Serie Ethische Bezinning

<https://www.boekwinkeltjes.nl/su/?qs=douma&qt=ethische+bezinning&qo=&zip=&dist=0&lang=&tl=&img=0&shfee=0&oud=0&t=1&n=1&prijsvan=0.00&prijstot=>

- 1). Verantwoord handelen
- 2). De tien geboden, deel I (geboden 1 t/m 3)
- 3). De tien geboden, deel II (geboden 4 t/m 6)
- 4). De tien geboden, deel III (geboden 7 t/m 10)
- 5). Christelijke levensstijl
- 6). Seksualiteit en huwelijk
- 7). Verantwoord handelen
- 8). Abortus
- 9). Homofilie
- 10). Rndom de dood
- 11). Milieu en Manipulatie
- 12). Vrede in de maatschappij
- 13). Politieke verantwoordelijkheid
- 14). Gewapende vrede
- 15). Ethiek en recht

2). Serie 'Gaan in het spoor van het Oude Testament' (elf delen)

<https://www.goedeboeken.nl/Set-Gaan-in-het-spoor-van-het-Oude-Testament-11-delen-compleet-8710624171037>

1. Genesis,
2. Van Egypte naar Kanaan,
3. Van Jozua tot Salomo,
4. Scheuring, ballingschap en herstel,
5. Job, Psalmen,
6. Spreuken, Prediker, Hooglied,
7. Jesaja, Jeremia, Klaagliederen,
8. Ezechiël Daniel,
9. Hosea, Joel, Amos, Obadja,
10. Jona, Micha, Nahum, Habakuk,
11. Sefanja, Haggai, Zacharia, Maleachi

Onderweg Jochem Douma - Autobiografie

3). Psalmencommentaar

20 maart 2017 12:41

Na jaren volhardend studeren heeft dr. Jochem Douma (1931) zijn commentaar op de Psalmen afgerond. “Nu kan ik eindelijk met emeritaat,” zei hij bij de presentatie van het laatste deel, op 4 maart 2017 in de Nieuwe Kerk te Kampen.

Douma heeft in zijn leven diverse terreinen bestudeerd. Zijn dissertatie ging over een dogmatisch onderwerp: de algemene genade. Van 1961 tot 1970 was hij predikant in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). Daarna doceerde hij als hoogleraar tot zijn emeritaat in 1997 christelijke ethiek aan de Theologische Universiteit Kampen (broederweg). Enige jaren was hij ook hoogleraar medische ethiek aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. In 2014 ging hij over naar de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Als hoogleraar christelijke ethiek publiceerde hij vooral op dat gebied. De overstap naar de exegese van de Psalmen werd gemaakt via de serie Gaan in het spoor van het Oude Testament waarin hij per bijbelboek naging wat het over de ethiek te zeggen had. Na het afronden van deze serie bleef het Oude Testament hem boeien, met name de Psalmen.

Omringd door vele commentaren op het boek der Psalmen begon Douma aan zijn eigen commentaar, dat zich van de bestaande onderscheidt op verschillende aspecten. Zo trekt Douma heldere lijnen vanuit de Psalmen naar het Nieuwe Testament en naar de betekenis voor vandaag. Ook behandelt hij per Psalm een algemeen thema, zoals Jahweh als Vader, de betekenis van het woord ‘eeuwigheid’ in de Psalmen, of het getal zeven.

Dat Douma op hoge leeftijd begon aan zijn commentaar en de gelegenheid heeft gekregen dit af te ronden, is bijzonder. Zijn helderheid van geest stelde hem in staat een commentaar te schrijven dat respect afdwingt en dat geschikt is voor gebruik door zowel theologen als gemeenteleden. Niet eerder voltooide een enkele Nederlandse auteur een compleet commentaar op de Psalmen.

Het vierde en laatste deel werd gepresenteerd op een feestelijke en druk bezochte bijeenkomst in de Nieuwe Kerk te Kampen, waar op zijn commentaar gereageerd werd door prof. De Bruijne en dr. Rose, beide verbonden aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). De Nederlands Gereformeerde drs. H. de Jong was helaas door ziekte verhinderd.

Onderweg Jochem Douma - Autobiografie

<https://www.rd.nl/artikel/702502-psalmencommentaar-dr-j-douma-gereed#&gid=1&pid=1>

Psalm 1 – 41

<https://www.hertog.nl/artikel/9789491583254/Psalmen---deel-1/>

Psalm 42 – 75

<https://www.hertog.nl/artikel/9789491583469/z/?sqr=psalmen%20douma>

Psalm 76 – 110

<https://www.hertog.nl/artikel/9789491583872/z/?sqr=douma%20psalmen>

Psalmen 111 – 150

<https://www.hertog.nl/artikel/9789492433015/z/?sqr=psalmen%20deel%204>

4). Kerkgeschiedenis

1). Algemene genade (proefschrift van Jochem Douma

<http://www.500jaarluther.nl/algemene-genade.html>

2). Herinnering en verwachting : een woord ter bemoediging in de huidige crisis binnen de Gereformeerde Kerken (1969)

<https://www.tweedehandschristelijkeboeken.nl/winkel/kerkgeschiedenis/herinnering-en-verwachting-een-woord-ter-bemoediging-in-de-huidige-crisis-binnen-de-gereformeerde-kerken-dr-j-douma/>

3). Leven in het klimaat van het absolute – biografie van dr. C. Veenhof

<https://adckampen.nl/product/adchartas-27-in-het-klimaat-van-het-absolute-c-veen-hof-1902-1983-leven-en-werk/>

Onderweg

Jochem Douma - Autobiografie

In memoriam

1). Herinneringen van Joost Smit aan prof. Dr. Jochem Douma

Herinneringen bij het sterven van Jochem Douma (1931-2020)
JOOST SMIT | 14 NOVEMBER 2020

Achtergrond

Op zaterdag 7 november las ik de eerste berichten op Twitter. Het ND kopte het overlijden van professor Jochem Douma en kwam met een in memoriam. En in de dagen die daarop volgden verschenen prachtige overzichten waaruit diepe waardering sprak. Hier is een leraar en broeder van ons heengegaan in wie we veel van de HERE ontvangen hebben. Dat geldt in ruime mate voor mij. Daarom deel ik graag een paar persoonlijke herinneringen uit dankbaarheid voor het leven van Jochem Douma.

Jochem Douma. (beeld RD)

Het overlijden van professor Douma kwam binnen als een schokmoment, als een vreemde gewaarwording. Want mijn vrouw en ik hadden die avond ervoor teruggeblikt en geconcludeerd dat professor Douma een grote rol in ons leven gespeeld heeft. We vroegen ons af hoe het met hem en zijn vrouw zou zijn. We wisten dat hij in een verpleeghuis was opgenomen. Hoe zou dat voor hem zijn? Maar toen was daar dus ineens het bericht van zijn overlijden.

Afgelopen donderdag, 12 november, hebben we geluisterd naar de dienst die aan zijn begrafenis vooraf ging. En weer ging zijn leven aan ons voorbij, als een film. Net als bij het lezen van zijn autobiografie in 2019 met die bijzondere foto op de voorkant; Douma die uit de poort van het Linneweversgildehuis, de bibliotheek van de Theologische Universiteit, komt en dan uit het beeld lijkt weg te lopen. Je denkt bij zo'n foto ook onwillekeurig aan het vertrek van Douma uit de GKv. En aan alles wat hij daarin aan eigen erfenis achtergelaten heeft.

Onderweg

Jochem Douma - Autobiografie

Schaakmatch

Vanaf 1970 heeft Jochem Douma een stempel gedrukt op de predikanten binnen die kerken. En ik ben daar één van. De eerste colleges gingen over het overzicht in de theologie en de samenhang tussen de verschillende vakken. Het is niet vreemd dat dit onderdeel bij Douma in goede handen was. Als geen ander kon hij verbanden leggen en overzicht bewaren. Dat ging zover dat hij tijdens mondelinge tentamens met een oor naar jouw antwoorden luisterde, terwijl hij met een ander oog een interessante schaakmatch volgde. Het was in ieder geval niet moeilijk om met een paar goed onderbouwde antwoorden een hoog cijfer te halen. In mijn derde jaar werd ik student-assistent bij Douma.

Daarmee begonnen mijn jaren waarin ik intensief met Jochem en zijn gezin optrok. Als assistent werkte ik vaak aan een tafel in zijn grote studeerkamer, terwijl Douma zelf aan de andere kant zat te schrijven. In die tijd werkte hij aan de serie Ethische bezinning en dat was dus ook mijn project. Ik mocht drukproeven corrigeren en een zaak- en tekstregister samenstellen. Dat was nauwkeurig werk waarin Douma veel vertrouwen schonk. Douma kon gericht en gefocust werken, maar af en toe deelde hij zijn ideeën met mij en spraken we daarover. Dat voelde als een grote eer om zo intensief te mogen doorspreken met je docent in Kampen.

Gehazi

Kampen leefde als universiteit in die jaren '80 in een isolement. Er was weinig contact met andere instellingen. Douma had een groot netwerk buiten de GKv. In de afgelopen week is zijn werk voor de VBOK geroemd. Maar ook met vakgenoten buiten Kampen had hij regelmatig contact. Als assistent plukte ik daar ook de vruchten van.

Soms leidde dat tot bizarre situaties. Zo stuurde hij mij een keer naar een collegiaal overleg van Nederlandse ethici omdat hij zelf geen tijd had. Ik zat daar aan tafel met Heleen Dupuis en Gerrit Manenschijn en vertegenwoordigde de TU Kampen (Broederweg). Dat was spannend en interessant tegelijk. Pas later besepte ik dat dit ook wel schofferend was naar die groep van hoogleraren om een student te sturen. Het gevoel van Naäman toen niet Elisa maar Gehazi voor zijn neus stond. Ik denk dat Douma het vooral zag als een efficiënte oplossing. Kampen was present en hij kon doorwerken aan zijn andere projecten.

Wat mij enorm inspireerde, waren de hartelijkheid en onbevagenheid van Douma. Met het meeste plezier denk ik terug aan de reizen die we samen maakten. Dat heeft mijn horizon echt verruimd. Een enkele keer waren we echt op tournee. Ik reed, terwijl Douma zijn stukken doornam of drukproeven corrigeerde. Zo reden we een keer naar Rolduc, het seminarie van bisschop Gijssen. Dat werd Douma met alle egards ontvangen door de docenten en priesterstudenten om zijn visie te geven op het thema natuurlijke ethiek. Als gereformeerd theoloog stond hij daar gereserveerd tegenover, omdat het tweede boek van de Godskennis, de heilige Schrift, daar een marginale rol in speelt. Maar het gesprek verliep prima, in mijn herinnering was het een debat tussen Douma en dr. Wim Eijk, de latere aartsbisschop.

In de wandelgangen maakte ook ik contact met de broeders uit de Catholica. Wat mij enorm inspireerde, waren de hartelijkheid en onbevagenheid waarmee Douma zijn gesprekspartners tegemoet trad. Met zijn logische redeneertrant kon hij het debat prima voeren. Zijn gereformeerde overtuiging en het beroep op de Schrift bracht hij daarin frank en vrij voor het voetlicht.

Computerbeurs

Op één van onze reizen bezochten wij de RAI in Amsterdam. Daar werd een grote computerbeurs gehouden en wij moesten daarheen. In de jaren '80 maakt de PC zijn opmars, instellingen en particulieren schakelden over op een andere manier van data verzamelen en schrijven. Douma was

Onderweg

Jochem Douma - Autobiografie

daarin één van de first adopters en beseftte dat ook de Theologische Universiteit met deze techniek in zee moest. Dat was gelijk het doel deze reis naar de hoofdstad.

Met de bibliothecaris Barend Meijer liepen wij langs alle stands met de nieuwste snuffjes. Douma wilde uiteraard meer weten van Word Perfect, het grote tekstverwerkingsprogramma uit die tijd. We kregen een korte instructie, floppydisks werden als pannenkoeken in een computer geschoven. Korte tijd later stonden deze apparaten ook in de computerruimte van de TU. Douma zelf had uiteraard al eerder zo'n computer aangeschaft. Op de beurs kende ik zelf iemand van IBM en die zorgde ervoor dat wij met een VIP-arrangement op die stand ontvangen werden. Daar genoten wij natuurlijk van.

Naast de zakelijke kant was deze dag ook een bedankje van Douma aan Barend Meijer, die altijd nauw betrokken was en kritische feedback gaf op de drukproeven van de Ethische bezinning. De dag sloten we daarom af in een restaurant waarin we opgetogen doorspraken over de wondere wereld van de techniek.

Strategie

Naast de verruiming van mijn horizon openden deze tournees door het land ook andere deuren. Als we 's avonds laat terug naar Kampen reden, zat het werk erop. Dat was het moment voor mij om mijn vragen te stellen. Dat deed ik zonder schroom vanuit een oprechte nieuwsgierigheid naar de dilemma's van het leven. Douma kon dan bekennen (wat hij later ook in het openbaar deed) dat hij genoeg geschikte vrouwen kende die uitstekend in het ambt konden dienen. Maar hij moest dan berusten in het feit dat Paulus daar anders over dacht dan hij en dat deed hij loyaal. Ik vroeg ook door over de relatie tussen wetenschap en persoonlijk geloof, over de manier waarop Douma zelf bad en hoe hij kerkelijke conflicten beleefde. Ik kan mij niet herinneren dat hij vragen niet wilde beantwoorden en dat heeft mijn waardering en respect voor Douma alleen maar groter gemaakt.

Douma was ook een man van strategie en planning. Zijn schaaktalent kon hij toepassen op mensen en ik ontdekte dat hij een echte people manager was. Door zijn netwerk en daadkracht kon hij mensen inzetten en plaatsen op plekken die voor de kerken en voor hemzelf van belang waren. Kars Veling gaf daarvan bij de begrafenis van Douma een mooi voorbeeld. De samenwerking met de EO lag in de jaren '70 en '80 gevoelig in vrijgemaakte kring. Douma was zelf gevraagd om aan een journalistiek praatprogramma mee te doen, maar beseftte dat dit aan de universiteit de nodige weerstand zou oproepen. Daarom regelde Douma dat niet hij, maar Veling op die plek terechtkwam. De goede inbreng was daarmee gegarandeerd, zonder dat hij in een nieuw debat over zijn activiteiten buiten de kerk hoefde te belanden.

Met deze competentie kreeg ik ook zelf te maken. Douma had bedacht dat ik wel verder kon studeren in de ethiek. Dat traject kende een aantal stappen. Het was handig om eerst aan een andere universiteit college te lopen. Hij regelde dat ik terechtkon bij dr. A. van den Belt, die hij in één van zijn blokweken ethiek als gastdocent had uitgenodigd. Dus ik ging naar Utrecht en maakte kennis met de wijsgerige ethiek. Dit was een totaal andere benadering dan die in Kampen. Ik moest alle zeilen bijzetten om de 'taal' van deze Utrechtse school te begrijpen en te spreken.

Een tweede stap was een traject in het buitenland. De keuze viel op het Whitefield Institute in Oxford, waar Douma in die periode een docent van had leren kennen. En dus gingen wij als gezin met een baby naar deze prachtige stad voor een jaar lang tutorials en het schrijven van een (tweede) doctoraal scriptie. Daar in Oxford leerde ik pas echt hoe groot de wereld was en hoe ik mij thuis kon voelen in een kerkelijke context die zich richtte op de context en het gesprek met studenten.

Onderweg

Jochem Douma - Autobiografie

Regelmatig schreef ik aan mijn leermeester over mijn ervaringen en vorderingen en hij vond dat prachtig. Ik ontdekte een hele andere vorm van ethiek, de deugdethiek van Alasdair MacIntyre, die veel meer accent legde op de oefening en overdragen van het goede leven (in praktijken) dan het logisch redeneren vanuit en toepassen van een aantal ethische principes in de lijn van Kant. Ik schreef daarover een scriptie waarin ik het oeuvre van MacIntyre vergeleek met de Nederlandse Wijsbegeerte der Wetsidee.

Later is die visie op deugdethiek ook in Nederland veel meer gaan leven en ik koester de gedachte dat ik daarin een klein bruggetje heb mogen slaan en wellicht had ik het hierbij moeten laten. Maar Douma had inmiddels ruimte gemaakt voor een eerste AIO-plaats in Kampen en daar kon ik in aan de slag. Als ik terugkijk, weet ik niet of dit de goede route voor mij was. Mijn start van het AIO-traject was in ieder geval een antwoord op hoge verwachtingen van Douma en alle deuren die hij voor mij geopend had. Maar het leven in Kampen voelde uiteindelijk als een fuik waar ik onbezonnen in gezwommen was. Dit was niets voor mij, werken in volstrekte eenzaamheid op een afgelegen zolderkamertje. Daarom heb ik het project uiteindelijk niet afgemaakt.

Dat leverde wel een gevoel van schuld op naar mijn leermeester, die zo veel deuren voor mij geopend had. Gelukkig heeft hij mij dat nooit verweten en bij grote momenten hadden wij weer contact. Mijn eerste plek als predikant was Brunssum-Treebeek, de plek waar Jochem ook gestaan had voordat hij hoogleraar werd. Van het huis waar wij introkken, waren hij en Jo de eerste bewoners. Bij mijn intrede en later, bij zijn jubileum als predikant, was hij een graag geziene gast in Limburg.

Koers

In de jaren na zijn emeritaat heeft Douma een strijd gevoerd tegen de koers van de GKv en Kampen, die in zijn ogen onschrijftuurlijk geworden was. Wij hebben elkaar in die jaren ook wel gesproken. Jochem wilde dat meer predikanten zouden opstaan om deze koers aan de kaak te stellen. En zo bezocht hij ook mij om daarover te preken. We hadden een goed gesprek samen en met een glimlach herkende ik iets van zijn people management waar ik eerder over schreef.

Maar nu kon ik er niet in meegaan. Ik beschouwde de nieuwe belangstelling voor hermeneutiek als een vorm van achterstallig onderhoud, hoognodig om de eigen rol van lezer en wetenschapper eerlijker in beeld te brengen. Verder bespraken we mijn project voor Kampen, waarin ik de permanente educatie van predikanten opzette. Douma kon dat waarderen en bij het afscheid onderstreepte hij de persoonlijke waardering ondanks verschil in inzicht. Dat is trouwens een zin die hij ook later uitsprak in een breder verband toen zijn Psalmen-commentaar aan de TU gepresenteerd werd. En ook bij de presentatie van zijn autobiografie in 2019 klonken deze woorden weer richting de broeders en zusters uit de GKv.

De leermeester die zo veel deuren in de kerken opende, verdween

Douma voelde zich uiteindelijk door de kerk en de TU niet gehoord en heeft in 2014 met pijn in het hart afscheid genomen van de GKv. Later zijn banden met de TU gelukkig weer aangehaald, maar ik vond dit afscheid verdrietig. Ernst Leeftink typeerde in een blog dit vertrek van Douma als een mix van principe en heimwee en dat herken ik wel. De kerken zijn veranderd en de periode van grote leiders in kerk en cultuur was voorbij. Maar dat leidde tot de paradoxale uitkomst dat de leermeester die zo veel deuren in de kerken opende en de horizon verruimde, zelf verdween naar de GKN, een kleine gereformeerde afsplitsing. Gelukkig zonder te vervallen in het oude kerkisme. In zijn biografie typeert Douma de ware kerk als de hele kerk van Jezus Christus in de wereld, al is daarvan het grootste deel voor ons onzichtbaar (445). Zijn overstap maakte hij zonder de band met alle broeders en zusters die achterbleven in de GKv door te snijden of deze kerk een valse kerk te noemen.

Onderweg

Jochem Douma - Autobiografie

De laatste jaren heeft Douma gewerkt aan zijn commentaar op de Psalmen. In de jaren '90 had hij al een keer aangegeven naar mij dat hij hier wilde eindigen. Na alle concrete boekjes over ethische issues en zijn werk in de medische ethiek, wilde hij terug naar de Schrift. En ook daar was zijn daadkracht enorm. De Bijbelcursus die Jochem gaf met Adrian Verbree leidde tot een mooie reeks van korte Bijbelcommentaren. En als je dan mag eindigen met de Psalmen, het liedboek van Jezus Christus, dan is dat niet alleen een geslaagd plan, maar ook een blijk van Gods genade.

Zo is de naam van Jochem Douma verbonden met een belangrijke periode in mijn leven. Groot is mijn waardering voor zijn brede blik en daadkracht en hoe daarin het dienen van Christus gestalte kreeg. En Douma leefde dicht bij God. Toen hij in de jaren '80 een keer ziek was, sprak hij met mij over de dag dat hij het hoofd zou moeten neerleggen om naar God te gaan. Op een manier die zo veel rust en vertrouwen uitstraalde dat ik het nu nog weet. En met die gedachte luisterde ik op donderdag 12 november naar de begrafenisdienst. Daar klonk de melodie van Psalm 43:

Dan ga ik op naar uw altaren,
tot U, o Bron van zaligheid.
Dan mag mijn ziel uw heil ervaren.
En dankbaar ruizen alle snaren
voor U die al mijn vreugde zijt
en eind'loos mij verblijdt.

Over de auteur
JOOST SMIT
Joost Smit is predikant van de GKv Amersfoort-Vathorst.

2). In memoriam door prof. Dr. Ad de Bruijne

In memoriam door: Ad de Bruijne

Het was toch nog een schok. Ik wist dat hij Corona had. Zijn vrouw, Jo, had me verteld dat hij het volgens de dokter niet zou overleven. Maar toen hij na drie dagen stierf, schrok ik alsnog. Jochem Douma is meer dan mijn voorganger op de leerstoel ethiek. Hij was één van de belangrijkste mensen in mijn leven. Het grijpt me aan dat hij niet meer onder ons is. In deze bijdrage gedenk ik hem.

Hoogleraar in Kampen

Ik begin bij Douma als hoogleraar van onze Theologische Universiteit. Zoals van meer huidige collega's was hij ooit ook mijn leermeester. Ik herinner mij hem als een goede docent, vooral door zijn helderheid en vakkennis. Tegelijk lag zijn hart minder bij het lesgeven dan bij studeren en schrijven. Colleges werden nogal eens afgezegd omdat belangrijker zaken aandacht vroegen. En toen ik aantrad als zijn opvolger bleek hij het aantal uren voor ethiek aardig te hebben teruggeschroefd. Tegelijk was hij didactisch zijn tijd vooruit. Hij stelde in Kampen het fenomeen 'blokweek' in en schakelde zo studenten zelf in bij onderwijs én onderzoek. Tijdens zo'n blokweek werkte hij keihard. Met behulp van wat we als studenten persoonlijk en in werkgroepjes op tafel legden, schreef hij dan een concept-hoofdstuk voor een publicatie of zelfs een hele publicatie. Aan het eind van de week was het klaar en legde hij het aan ons voor.

Legendarisch waren mondelinge tentamens bij Douma. Ze duurden vaak hoogstens een kwartiertje, waarbij hij met z'n pen in z'n oor peuterend de indruk wekte aan iets anders te denken. Je vertelde elkaar vooraf wat hij ging vragen en slaagde vrijwel altijd. Ook tijdens vergaderingen dacht je vaak

Onderweg

Jochem Douma - Autobiografie

dat hij er niet helemaal bij was. Maar zodra het er dan op aankwam, bleek hij toch alles te hebben gehoord. Helder en gedecideerd kon hij dan ineens met grote kracht uit de hoek komen en de richting van de vergadering bijsturen en bepalen. Daar lag ook wel een van de zwakkere kanten, die Douma natuurlijk ook had en die ik verder in deze bijdrage niet breed ga uitmeten. Hij leek tijdens een gesprek soms niet zo geïnteresseerd en meer bezig met zichzelf en zijn eigen gedachten. Zeker wanneer er iets persoonlijk of ingrijpends werd uitgewisseld, kon dat ook pijnlijk zijn.

In zijn bijna 30 jarige actieve loopbaan als hoogleraar heeft hij de koers van de universiteit mee gestempeld. Daarbij publiceerde hij veel, een onafgebroken stroom van artikelen via dag- en weekblad en later website. En een lange rij boeken, veel ervan zouden wij nu vakpublicatie noemen maar ze hadden de grondigheid van wetenschappelijke output. Ook onder zijn vakgenoten in Nederland was Douma bekend en gerespecteerd, al was het nog niet de tijd dat kamper docenten gewoon meedraiden in bredere verbanden. Maar bijvoorbeeld Harry Kuitert, met wie Douma vaak de degens kruiste, waardeerde hem en vroeg hem in de beoordelingscommissie voor één van zijn promovendi, iets wat kamper docenten destijds verder vrijwel nooit overkwam.

Na zijn emeritaat bekoelde de relatie tussen Douma en de Theologische Universiteit een periode. Hij voelde zich verantwoordelijk en vond het moeilijk om niet meer mee de koers te bepalen. Vooral omdat hij steeds meer bezwaren tegen die koers kreeg. Met name de plaats van en de visie op de Bijbel bij sommigen vormden zorgpunten. Er zijn daarover stevige gesprekken geweest tussen hem en de leiding van de universiteit en een tijdlang wilde hij het pand aan de Broederweg zelfs niet meer betreden. De laatste jaren zijn de verhoudingen gelukkig hersteld, wat gemarkeerd werd door het symposium dat de TU hem in 2017 aanbood bij de afronding van zijn psalmencommentaar. In juni 2019 zou hij zelfs nog deelnemen aan de oppositie bij de promotie van Marinus de Jong. Helaas moest hij afzeggen omdat hij plotseling ernstig ziek werd.

Koersbepalende voorganger

Jochem Douma was zonder twijfel de belangrijkste theoloog in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) sinds Klaas Schilder. Zijn invloed was ook buiten eigen kring groot en reikte tot over de grenzen. Behalve in zijn uitzonderlijke begaafdheid en werkkraft lagen de wortels daarvan al in zijn studietijd. Afkomstig uit een degelijke vrijgemaakte familie, studeerde hij niet alleen in Kampen, maar ook aan de (gemeentelijke) Universiteit van Amsterdam. Daar ging zijn horizon verder open dan in vrijgemaakte kring veelal gebruikelijk en leerde hij bovendien zijn eigen overtuigingen respectvol in gesprek te brengen met anderen. In zijn publicaties valt op hoe fair en royaal hij mensen weergeeft met wie hij het niet eens is. Ook ontwikkelde hij een oecumenische attitude die hem eigen zou blijven. Uit zijn studententijd stamt ook zijn aandacht voor de relatie met Christus. Die was warm en innig, al moest je daarvoor wel achter zijn nuchtere buitenkant kijken. Niet voor niets was Douma in 1979 (bij een vrijmakingsherdenking) één van de eersten die het spirituele tekort in vrijgemaakte kring benoemde en bepleitte hij in 1980 met een beroep Voetius' ascetiek meer theologische en kerkelijke aandacht voor spiritualiteit.

Douma's druk bediscussieerde proefschrift eind jaren '60 luidde achteraf gezien een wending in. Met zijn pleidooi om onbekommerd Gods algemene genade te honoreren, nam hij als een van de eersten afstand van Klaas Schilder. Meer dan gebruikelijk waardeerde hij het goede buiten de kerk, wat hem tot een minder eenzijdig antithetische opstelling bracht. In lijn daarmee onderscheidde hij later tussen 'algemene' en 'christelijke' argumenten, onder meer om waar mogelijk (bijvoorbeeld rond abortus) samen op te trekken met niet-christenen. Douma beriep zich vooral op Calvijn maar eigenlijk keerde hij hiermee terug naar Abraham Kuyper. Dat bleek toen zijn aanvankelijke aan Calvijn ontleende nadruk op vreemdelingschap en de daarmee verbonden kritiek op de gereformeerde voorliefde voor de cultuuropdracht langzaam toch verschoof. Zijn theologie en optreden ademen uiteindelijk vooral een kuyperiaanse openheid voor de werkelijkheid en voor het dragen van aardse

Onderweg

Jochem Douma - Autobiografie

verantwoordelijkheid. Al als zijn student-assistent heb ik daarover met hem gesproken en als zijn collega later opnieuw. Hij herkende deze verschuiving zelf ook. Zijn waardering voor Kuyper was dan ook groot, anders dan bij de meeste vrijgemaakte theologen. Zelfs zijn schrijfstijl had iets van Kuyper. Elke zin ontwikkelde zich in een natuurlijk ritme, transparant en ook voor eenvoudige lezers te volgen. Wel schreef Kuyper beeldender en warmer, terwijl Douma's stijl altijd wat zakelijk en koel bleef. Met deze accenten heeft Douma de koers van de vrijgemaakte kerken bijgesteld. Op den duur keerden deze terug naar een opener houding ten opzichte van de cultuur, mét het risico van secularisatie dat daarmee al sinds Kuyper gegeven was. Ook keerden de vrijgemaakten via Douma weer terug naar Kuypers leer van de pluriformiteit van de kerk. Hij ging ze sinds de jaren '70 al voor in het afzweren van de gedachte dat er maar één ware kerk bestond en opende de weg naar onbekommerde interkerkelijke samenwerking, bijvoorbeeld in de politiek en binnen de EO.

Deze en vergelijkbare andere accenten (onder meer over de gelijkheid van man en vrouw) werden hem door velen niet in dank afgenomen. Aan zijn kerkelijke betrouwbaarheid werd openlijk getwijfeld. Zowel in de pers als achter de schermen raakte Douma verwickeld in soms felle polemieken en conflicten. Eén daarvan – binnen de redactie van De Reformatie – heb ik persoonlijk meegemaakt. Ik herinner mij de besloten vergadering begin jaren '80 waar zijn tegenstanders binnen de redactie erin slaagden hem via een ingenieus compromis op een zijspoor te rangeren. Hoewel Douma veel aankon en al gauw in het Nederlands Dagblad een nieuw podium vond, heeft dat hem zeker geraakt. Ik zie hem na afloop nog weglopen uit de kamper senaatskamer.

Meer dan ethicus

Douma schreef een grote reeks boeken en artikelen over vrijwel alle ethische onderwerpen. Nog altijd vind ik het meeste daarvan zeer bruikbaar en overtuigend. De twee thema's die hij na zijn aantreden als eerste aanvatte, zijn veelzeggend: abortus en homofilie. Met het onderwerp abortus positioneerde hij zich direct als publiek-theoloog aan het front van een van de thema's die in de samenleving van toen urgent waren. Ook door zijn jarenlange voorzitterschap van de VBOK werd Douma een sleutelfiguur in de strijd voor het ongebooren leven én in de zorg voor ongewenst zwangere vrouwen. En zijn keus voor het onderwerp homofilie was baanbrekend voor orthodox-christelijk Nederland. Hij was één van de eerste theologen uit die kring die werkelijk oog had voor de vragen en de nood van christenhomo's. Ik ken meerdere homo's uit die tijd die dankzij Douma bewaard zijn voor geloof en kerk én voor de wanhoop die hen soms overviel. Zijn onderscheid tussen geaardheid en praxis stuit vandaag vaak op onbegrip maar was in die tijd bevrijdend omdat hij mensen hielp voor Gods ogen zichzelf te aanvaarden zoals ze zijn. En hij schreef er niet alleen over. Met velen had hij ook persoonlijk contact. Later, toen de panelen op dit punt al begonnen te verschuiven, sprak Douma eens voor de vrijgemaakte vereniging van homo's en lesbiennes. Meerderen van hen waren lid van mijn toenmalige gemeente. Ze vertelden me hoe Douma diep bewogen had gezegd: 'mensen, ik zou jullie ook zo graag een relatie gunnen en ik weet ook niet waarom het niet mag, maar de Bijbel zegt het en wij moeten voor Gods woord buigen'. Ook zij die het niet meer met hem eens waren, waren onder de indruk. Ze bleven hem waarderen in deze merkbare bewogenheid en werden aan het denken gezet door zijn houding van gehoorzaamheid. Even heeft Douma in een boek uit 2001 ruimte bepleit voor homorelaties op voorwaarde van seksuele onthouding maar daarvan kwam hij later terug. En toen ik zelf die positie ging bepleiten en het daarbij afwees om tucht te oefenen over homo's die wel een seksuele relatie aangingen, bestreed hij mij publiek. Een paar jaar geleden verdedigde ik mijn visie tegenover hem op zijn studeerkamer en daarbij verwees ik naar allerlei praktijksituaties. Hij zweeg lang, keek mij indringend aan en zei: Ik begrijp heel goed wat jij bedoelt maar je moet het niet opschrijven als algemene richtlijn. In hem huisde nog steeds diezelfde bewogenheid.

Rond meerdere ethische onderwerpen nam Douma een opvallend vooruitstrevende positie in. Zo gaf hij veel meer ruimte aan IVF dan andere orthodoxe ethici. Ook had hij geen bezwaar tegen geslacht

Onderweg

Jochem Douma - Autobiografie

veranderende operaties bij transseksualiteit. Tegelijk was Douma meer dan een ethicus. Hij verraste soms met diepgravende artikelen over andere thema's, zoals de problematiek van het lijden. En na zijn actieve loopbaan concentreerde hij zich op Bijbelstudie. Met Adrian Verbree organiseerde hij massaal bezochte regionale studieavonden waar de hele Bijbel behandeld werd. Het mondde uit in een nieuwe serie boeken van zijn hand. En vervolgens begon hij het project waar hij naar eigen zeggen langer aan gewerkt heeft dan aan elk ander onderwerp: een vierdelig commentaar op de Psalmen. Het was hem gegeven om daarna op 87-jare leeftijd ook nog zijn memoires te publiceren.

Minder overtuigend in die memoires is dat hij soms teveel bezig lijkt zijn keuzen uit het verleden te rechtvaardigen. Ik denk dat ook zijn leeftijd daarin een rol speelt. Want zoals al bleek, Douma kon juist altijd goed kritisch terugkijken op zijn eigen handelen en daarvan zo nodig terugkomen. Ongeveer als eerste leidinggevende vrijgemaakte kwam hij terug van de gebruikelijke steun voor de Zuid-Afrikaanse apartheid. En toen hij zich verdiepte in het onderwerp kenbewapening neigde hij aanvankelijk tot atoompacifisme maar liet zich vervolgens bijsturen in de kamper senaat. Indrukwekkend was begin deze eeuw zijn erkenning van schuld over zijn aandeel in de kerkscheuring van de jaren '60. Hij vroeg de synode hetzelfde te doen maar was (opnieuw) voor de muziek uit. Het duurde nog jaren voor de kerken als geheel hem daarin zouden volgen. Helaas was Douma toen zelf al geen lid meer van de vrijgemaakte kerken.

De laatste jaren

Pijnlijk was het dat Douma met zijn oecumenische hart de vrijgemaakte kerken verliet. Zijn verontrusting over de koers van die kerken groeide. Op zijn website stelde hij aan de kaak waar volgens hem principiële wissels omgingen. En toen de synode de deur naar vrouwelijke ambtsdragers niet duidelijk sloot, trok hij de conclusie dat hij moest gaan. Het heeft ook mijzelf pijn gedaan, zeker omdat ik zelf als nota bene zijn opvolger, ook voorwerp van zijn verontrusting was. Hij heeft mij lang ontzien in zijn kritiek, en me zelfs verdedigd toen anderen al over me heen vielen. Maar eind 2017 bestreed hij mij toch publiek en scherp, zoals ik hem in 2014 vanuit Amerika ook scherp had voorgehouden dat hij de kerk niet mocht verlaten. Gelukkig hebben onze persoonlijke vriendschappelijke verhoudingen daaronder nooit geleden. Jochem Douma was al belangrijk voor me toen ik als puber aanliep tegen visies in de kerk waarmee ik niet uit de voeten kon. Ik las thuis De Reformatie en ervoer Douma's artikelen als frisse wind in een bedompte atmosfeer en als nieuw elan waardoor je toch warm kon lopen voor de kerk. Ook als zijn student-assistent ben ik door hem gevormd, onder andere in de vele gesprekken die heen en weer gingen tussen onze beide bureaus, elk aan een uiteinde van zijn lange studeerkamer. Als dominee heb ik hem regelmatig gebeld, ook om advies in ethische kwesties. Met de bijzondere intuïtie die hem eigen was en die Paulus in Filippenzen 1 typeert als 'helder inzicht en fijngevoeligheid' wees hij je dan een weg. Als zijn opvolger en collega heb ik hem regelmatig mogen bezoeken, ook in de jaren dat onze kerkelijke wegen scheidden. Hij liet zich niet alleen in zijn kracht maar ook in zijn zwakheid aan mij zien. We hebben op zulke momenten ook samen gebeden. Dat alles bleek sterker dan de kerkelijke en theologische afstand die leek te ontstaan.

Dus raakt zijn sterven mij diep. In de afgelopen weken kon een laatste bezoek aan hem tot drie keer toe niet doorgaan vanwege Corona: een test met quarantaine van mij, een medebewoner van hem en uiteindelijk hijzelf al op weg naar de dood. Maar over al deze grenzen heen, tussen kerken en tussen dood en leven, blijf ik me met hem verbonden voelen. In zijn commentaar bij psalm 148 schrijft hij: Het is wonderbaarlijk, dat de christelijke gemeenten op aarde – kennelijk ondanks hun verdeeldheid – de veelkleurige wijsheid van God voor alle bovenaardse machten mogen weerspiegelen (Ef. 3,10). Op dit moment deelt Jochem Douma – leermeester, geestelijke vader en vriend in Christus – in de veelkleurige hemelse liturgie waarin pijnlijke aardse kerkgrenzen geen enkele rol meer spelen. Naar die toekomst hopen we hem ooit te volgen.

Onderweg Jochem Douma - Autobiografie

3). Kerk en geloof bepalen het leven van Jochem Douma

Tjerk de Reus • 20 april 2019, 15:30 • Geloven

Jochem Douma, invloedrijk gereformeerd theoloog, beschrijft in het boek *Onderweg* zijn levensloop. Vanaf zijn Friese afkomst tot aan zijn kerkelijke positie buiten het kerkverband waaraan hij zijn leven wijdde.

Jochem Douma, invloedrijk gereformeerd theoloog, beschrijft in het boek *Onderweg* zijn levensloop. Vanaf zijn Friese afkomst tot aan zijn kerkelijke positie buiten het kerkverband waaraan hij zijn leven wijdde. ANP

De tijd gaat snel en daarom is het vaak verrassend om iets te lezen over een periode die relatief dichtbij in het verleden ligt. Dit heeft niet altijd met grote feitelijke veranderingen te maken, maar vaak met sfeer, met de benadering van dingen, met een levensbesef.

Wie leest in *Onderweg*, de autobiografie van Jochem Douma (1931), komt veel tegen wat herkenning oproept en tegelijk dringt zich het besef op: de tijden zijn veranderd. Douma is steeds iemand geweest met een sterke overtuiging als het gaat om de gereformeerde geloofstraditie. Maar de vanzelfsprekendheid waarmee 'het gereformeerde' als een gewicht in de schaal kon worden gelegd, is voorbij. Je zult vandaag anders moeten argumenteren, als theoloog of predikant, zonder een beroep te kunnen doen op de voorgegeven autoriteit van bijvoorbeeld de belijdenisgeschriften.

Of dat een pluspunt mag heten, is de vraag. Want de hedendaagse afwijzing van de gereformeerde traditie of in elk geval de aarzelende houding die je vaak tegenkomt, is vaak een teken van gebrek aan kennis van zaken. Over de autobiografie van Douma kun je in elk geval zeggen, dat je daarin 'het gereformeerde' in tastbare vorm tegenkomt, in brede theologische en kerkelijke kaders, met een open vizier denkend vanuit de Bijbel en de traditie.

Jochem Douma groeide op in Groningen. Kort voor zijn geboorte was het gezin verhuisd van Ferwert naar Stadskanaal. Door zijn ouders werd altijd Fries gesproken; zijn vader kwam uit Burgum, zijn moeder uit Makkum.

Onderweg

Jochem Douma - Autobiografie

Na de studie theologie te Kampen en Amsterdam werd Douma gemeentepredikant. Hij promoveerde in 1966 en werd hoogleraar theologie in Kampen in 1970, aan de theologische universiteit van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. In 1997 ging hij met emeritaat.

Bezinning op inenting

Douma's vakgebied was de ethiek. Hij bekleedde tevens de Lindeboomleerstoel voor medische ethiek aan de Vrije Universiteit. Zijn ethische betrokkenheid kwam op maatschappelijk vlak tot uiting in zijn langdurige voorzitterschap van de VBOK. In de jaren tachtig was hij sterk betrokken bij de bezinning op inenting, tijdens de uitbraak van polio. Hij was voorstander van inenting, vond dat in lijn met het geloof. In een commissie die van overheidswege was ingesteld, voerde hij de dialoog met kerkverbanden die inenting afwezen. Als hoogleraar publiceerde Douma vele boeken over ethische kwesties, terwijl hij in zijn emeritaatsjaren een langdurig studie maakte van de Bijbelse psalmen. Dit resulteerde in viertal boeken waarin alle honderdvijftig psalmen aan bod komen.

Douma kan prima schrijven. Met de pen in de hand is hij een echte docent, die ook in een tamelijk omvangrijk boek de zaak ordelijk en inzichtelijk aan de orde stelt. Dat valt meteen op als je de inhoudsopgave bekijkt. Elk van de zeventien hoofdstukken is verdeeld in paragrafen, die je snel een beeld geven van wat er aan de orde komt. Douma is eigenlijk nooit wijdlopig, hij behandelt zaken feitelijk en precies, maar toch ook beknopt. Wie iets specifiek wil weten uit zijn levensgeschiedenis of uit de historie van de gereformeerd-vrijgemaakte kerken, kan snel vinden wat hij zoekt.

Kerken

Met dit laatste is overigens meteen ook gezegd dat de levensgeschiedenis van Douma voor een groot deel samenvalt met de geschiedenis van de gereformeerd-vrijgemaakte kerken. Dat hij sinds 2014 niet langer als belijdend lid aan dit kerkverband is verbonden, is een tragisch moment in deze autobiografie. Twee voorbeelden kunnen duidelijk maken wat je wel en niet aantreft in het relaas van Douma. Zoals gezegd promoveerde Douma in 1966. Een belangrijk moment, ook voor zijn kerkverband. Theologisch gesproken ging het over de 'algemene genade' bij Johannes Calvijn, Abraham Kuyper en Klaas Schilder. Daarmee legde hij de focus bij de bloedeigen traditie van de gereformeerd-vrijgemaakte kerken; een heikele kwestie dus. De grote vraag was hier de verhouding tot de cultuur. Kuyper was een man die in grote concepten dacht en ook een optimistische visie had op de ontwikkeling van de cultuur. In de wijde wereld waren tekenen van Gods rijk te vinden, waarbij de kerk moest aansluiten. Schilder stond hier een stuk kritischer in, gaandeweg. De positie van beide theologen beoordeelde Douma kritisch. Zelf wilde hij in de lijn staan van Calvijn, en dat betekent vooral bescheidenheid en nadruk op 'vreemdelingschap'. Daarmee hielp hij het cultuuroptimisme om zeep, wat heel lang tot het DNA van de Nederlandse gereformeerden in de lijn van Kuyper had behoord.

Meevallen

Heel persoonlijk wordt Douma niet in zijn boek. Als hij schrijft over het ervaren van 'Gods leiding' tijdens een ziekteperiode in zijn studententijd, blijkt het vooral te gaan om een nieuw inzicht. Hij kwam in een sanatorium terecht en voelde zich heel ongemakkelijk tussen mensen die niet van dezelfde kerk en hetzelfde geloof waren. Maar hij kwam tot de ontdekking dat 'de wereld kon meevallen'. Ook als Douma terugkijkt op zijn vijf jaar studie van de psalmen, merk je weinig van een persoonlijke geraaktheid. Hij is blijkbaar niet het type persoonlijkheid dat de onderste laag van zijn ziel gemakkelijk verwoordt, alhoewel dit ongetwijfeld ook samenhangt met het geloofsklimaat waarin hij opgroeide. Maar dat een diepe persoonlijke betrokkenheid bij kerk en geloof Douma's leven bepaald heeft, kan geen vraag zijn na lezing van dit boek.